

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК 378.147:34+37.014.7]:316.346.36

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20364004>

**Формування громадянської свідомості у здобувачів профільної
середньої освіти при вивченні правознавства та громадянської освіти:
традиційні та інноваційні підходи**

Коляда Ігор Анатолійович,

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,

професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін,

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

kolyada.i.a.1968@

Богомаз Оксана Юріївна,

доктор філософії в галузі «Освіта/педагогіка», старший викладач кафедри

методології та методики суспільних дисциплін

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0133-1576>

Прийнято: 12.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

***Анотація.** Покоління «зумерів» — серед здобувачів освіти це діти, які зростали в епоху стрімкого розвитку цифрових технологій, соціальних мереж та глобалізації. Їхнє світосприйняття, система цінностей і способи засвоєння знань суттєво відрізняються від попередніх поколінь. У цьому питанні формування громадянської свідомості як складника ключових компетентностей, передбачених концепцією Нової української школи, набуває особливої актуальності. Вивчення правознавства у закладах загальної середньої освіти у першу чергу, є дієвим інструментом у процесі виховання свідомого, відповідального та активного громадянина. Саме тому розробка ефективних*

традиційних та інноваційних підходів до викладання цього предмета з урахуванням особливостей покоління Z є важливим науково-педагогічним завданням. **Метою** цієї статті автор визначає аналіз та систематизацію традиційних і новітніх методичних прийомів формування громадянської свідомості здобувачів освіти покоління «зумерів» під час вивчення правознавства, а також обґрунтування ефективності цих підходів у сучасному освітньому процесі. **Методи дослідження** включають вивчення науково-педагогічної літератури, аналіз навчальних програм та підручників, а також спостереження за практиками викладання правознавства в українських школах. Застосовано методи порівняльного аналізу, узагальнення педагогічного досвіду, а також метод моделювання освітніх ситуацій. **Результати дослідження** засвідчили, що поєднання традиційних методів — таких як бесіда, дискусія, розв’язання правових задач — з інноваційними підходами — симуляційними іграми, застосуванням цифрових платформ, інтерактивними вправами на основі соціальних мереж, мемів, кейсів, що ґрунтуються на реальних правових ситуаціях — сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти, формуванню правової культури та активної громадянської позиції. Вчителі, які гнучко адаптують зміст та форми навчання до потреб і очікувань зумерів, демонструють вищу ефективність у досягненні освітніх результатів. **Висновки.** Таким чином, автор визначає, що формування громадянської свідомості здобувачів освіти покоління «зумерів» при вивченні правознавства потребує поєднання традиційних методів навчання з інноваційними технологіями, адаптованими до сучасних інформаційних викликів і особливостей сприйняття нового покоління. Використання таких прийомів дозволяє не лише ефективно засвоювати правові знання, а й сприяє становленню соціально активної, відповідальної особистості, здатної до критичного мислення, свідомого вибору та участі в демократичному житті суспільства. Змістовне та методичне оновлення курсу правознавства у напрямі інтеграції

традиційного і сучасного є запорукою формування повноцінного громадянина України XXI століття.

Ключові слова: *громадянська свідомість, здобувачі освіти, покоління «зумерів», правознавство, громадянська освіта, традиційні та інноваційні підходи, критичне мислення, інтерактивні методи.*

Developing Civic Awareness Among Specialized Secondary Education Students within Law and Civic Education Frameworks: Traditional and Innovative Approaches

Koliada Igor

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Teaching Methods of Social Disciplines and Gender Education at Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
9 Pyrohova Street,
Kyiv, 01601, Ukraine
(kolyada.i.a.1968@gmail.com)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Oksana Bohomaz,

PhD in Education/Pedagogy,
senior lecturer, Department of Methodology and Techniques of Social Disciplines, Dragomanov Ukrainian State University
9 Pyrohova Street, Kyiv, 01601, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0133-1576>

Abstract. *The "Zoomer" generation refers to learners who grew up during an era of rapid digital technology advancement, social media expansion, and*

globalization. Their worldview, value systems, and cognitive patterns differ significantly from previous generations. In this context, the formation of civic consciousness as a component of key competencies outlined in the New Ukrainian School concept becomes particularly relevant. The study of Law in general secondary education institutions serves, primarily, as an effective instrument for nurturing conscious, responsible, and active citizens. Therefore, developing effective traditional and innovative approaches to teaching this subject, while accounting for the specific characteristics of Generation Z, is a vital scientific and pedagogical task. The **purpose** of this article is to analyze and systematize traditional and cutting-edge methodological techniques for fostering civic consciousness among "Zoomer" learners during Law studies, as well as to justify the effectiveness of these approaches in the modern educational process. **Research methods** include the study of scientific and pedagogical literature, analysis of curricula and textbooks, and observation of Law teaching practices in Ukrainian schools. Methods of comparative analysis, synthesis of pedagogical experience, and modeling of educational situations were applied. **Research results** indicate that combining traditional methods—such as conversations, discussions, and legal problem-solving—with innovative approaches—simulation games, digital platforms, interactive exercises based on social media, memes, and case studies involving real-world legal situations—enhances student motivation and fosters legal culture and an active civic stance. Teachers who flexibly adapt educational content and formats to the needs and expectations of Zoomers demonstrate higher efficiency in achieving educational outcomes.

Conclusions. The author determines that forming the civic consciousness of "Zoomer" learners in Law studies requires a synthesis of traditional teaching methods and innovative technologies adapted to modern information challenges and the perceptual characteristics of the new generation. The use of such techniques not only facilitates the effective acquisition of legal knowledge but also promotes the development of a socially active, responsible personality capable of critical thinking, informed decision-

making, and participation in the democratic life of society. Substantive and methodological updating of Law courses through the integration of traditional and modern elements is essential for shaping a well-rounded Ukrainian citizen of the 21st century.

Keywords: *civic consciousness, learners, Generation Z, Law (Jurisprudence), traditional and innovative approaches, critical thinking, interactive methods.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна педагогічна наука активно досліджує формування громадянської компетентності та правової культури серед здобувачів освіти, особливо у концепції НУШ. Паралельно змінюються підходи до викладання правознавства, яке відіграє роль у формування громадянської відповідальності. Педагогам, що працюють з поколінням «зумерів» необхідно враховувати контекст у якому вони зростають, їх цифрову грамотність, потребу у зворотному зв'язку, сприйняття інформації візуальним шляхом та сміливість говорити про проблеми. Це все вимагає оновлення методів викладання, зокрема через інтеграцію традиційних та інноваційних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з ключових проблем сучасної методики навчання правознавства є формування громадянської свідомості здобувачів освіти. Теоретико – методичні аспекти саме формування громадянської відповідальності у своїх працях розкривають А. Дем'яненко[4], Л. Паніна, Л. Авдимириць[10], Л.Горбунова[3]. Питання використання традиційних та інноваційних підходів висвітлюють такі українські дослідники, як: В. Артюхова[1], І.Федорова[8], Г.Васьківська[2], Ю. Колісник – Гуменюк[6]. Питання роботи з поколінням зумерів окреслено у роботі І. Коляди та Б. Єрмоленко[7], а роботу зі здобувачами освіти на уроках правознавства Л. Рябовол[11].

Окрему увагу варто приділити розвитку методики громадянської освіти, яка в сучасних умовах тісно переплітається з правовим вихованням, формуючи цілісний світогляд особистості. У цьому контексті науковий доробок українських дослідників дозволяє глибше зрозуміти механізми підготовки свідомого громадянина.

Т. Бакка та Т. Мелешенко у своїх працях обґрунтовують методичні засади формування громадянської компетентності. Авторки роблять акцент на впровадженні інтерактивних технологій та розвитку критичного мислення, що дозволяє здобувачам освіти не просто засвоювати суму знань, а й аналізувати суспільно-політичні процеси, розрізняти маніпуляції та приймати зважені рішення.

П. Вербицька фокусує увагу на концепції демократизації шкільної освіти. Її дослідження присвячені вихованню культури прав людини як фундаментальної цінності. Вона розглядає школу як модель демократичного суспільства, де через практичний досвід участі в самоврядуванні та правозахисних ініціативах здобувачі освіти опановують навички відповідальної поведінки. О. Желіба пропонує унікальний підхід через призму історичної пам'яті та візуальної культури.

Ці підходи в сукупності забезпечують перехід від теоретичного вивчення правових норм до практичного формування громадянської позиції, що є критично важливим для соціалізації молоді в умовах сучасних викликів.

Сучасні дослідження підтверджують важливість використання інтерактивних методів навчання, таких як, рольові ситуації, уроки – квести, уроки- прес-конференції, використання наочності та використання відеофрагментів. У той же час історіографія підтверджує ефективність традиційних підходів для освіти покоління «зумерів».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.
Незважаючи на значну кількість теоретичних і емпіричних досліджень з

проблеми формування правової культури та громадянської свідомості в навчальному процесі, досі залишаються невирішеними питання відсутність узгодженої методики поєднання традиційних і цифрових підходів з урахуванням психолого-педагогічних особливостей покоління Z: існують окремі моделі використання медіатехнологій, гейміфікації, симуляційних вправ, проте бракує єдиного алгоритму їх інтеграції в курс правознавства.

У цьому дослідженні ми здійснили спробу знайти шляхи, заповнити ці прогалини: проведено аналіз використання на уроках правознавства та громадянської освіти як традиційних (дискусія, аналіз законодавчих норм, письмові вправи), так і інноваційних методичних прийомів (медіа-кейси, ігри-симуляції, робота з мемами, проектні завдання). Це дає змогу комплексно оцінити їхню ефективність у формуванні креативного та критичного мислення, правової компетентності та активної громадянської позиції здобувачів освіти.

Формулювання цілей статті. Тому, виходячи з вище описаного та враховуючи значущість окресленої проблеми, ставимо за мету теоретично обґрунтувати та проаналізувати поєднання традиційних і інноваційних підходів у процесі формування громадянської свідомості здобувачів профільної середньої освіти під час вивчення правознавства та громадянської освіти, а також окреслити перспективи впровадження новітніх методичних стратегій (зокрема критичного мислення та інтеракції) у контексті сучасних суспільних викликів та запитів сучасної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація концепції Нової української школи ґрунтується на засадах демократичного партнерства, де пріоритетом стає не просто надання знань, а створення простору для вільного розвитку та соціалізації особистості, яка усвідомлює свою роль як активного громадянина України. Цей підхід передбачає виховання внутрішньої свободи та суб'єктності здобувача освіти, що дозволяє йому не лише адаптуватися до вимог суспільства, а й бути готовим до відповідального життєвого вибору, професійної

самореалізації та продуктивної громадянської активності. У центрі освітнього процесу стоїть людина, яка через безперервне навчання та самовдосконалення прагне розвивати демократичні цінності, поважати права людини та дієво долучатися до розбудови правової держави, перетворюючи теоретичні знання на щоденний досвід відповідального громадянства [9]. Це робить формування громадянської свідомості здобувачів освіти одним із ключових завдань сучасних освітніх процесів, особливо в умовах змін українського суспільства та загального підвищення уваги до демократизації. Процес формування свідомого громадянина України є наслідком низки процесів та обставин: держава, суспільство, родина, близьке оточення, медіа та освіта [5, с.41]. Для формування власного почуття себе як громадянина варто сформувати у здобувачів освіти глобальну обізнаність у зовнішніх процесах, толерантність, повагу до зовнішнього довкілля, здатність вирішувати конфлікти та громадянську і політичну участь [3, с. 376-377]. Це все доступно можна пояснити на уроках правознавства та громадянської освіти. Одразу варто зазначити, що сам процес навчання є складним та містить у собі непрості види психологічної та практичної діяльності, а організація навчання вимагає багатовекторності для забезпечення належного характеру, змісту, засобів, джерел, форм та методів освітнього процесу. Це також потребує розумової роботи для активної участі учнів та учениць в освітньому процесі [6].

Традиційні підходи, які тривалий час домінували у правовій освіті, зосереджуються переважно на передачі знань. Вони передбачають застосування таких методів, як лекція, пояснення, робота з документами, тлумачення правових понять, контроль знань у формі тестів і тематичних опитувань. Позитивним у питанні використання таких методів є їх систематичність, чіткість структури матеріалу та орієнтація на засвоєння базових понять, без яких неможливе глибше розуміння права. Однак у контексті покоління зумерів, яке звикло до візуального

контенту, швидкого доступу до інформації та інтерактивності, такі підходи нерідко здаються нудними, застарілими та не цікавими.

Тестування предметних компетентностей з правознавства серед здобувачів освіти 9 класів, проводилося Л.Т. Рябовол, С.Д. Черніком та С.О. Шатравою у 2015–2017 роках. Дослідники запропонували методику уроків із традиційними методами (робота з правовими джерелами, конспектування, порівняння понять, створення схем і таблиць), що забезпечила помітне покращення рівня правових знань здобувачів освіти[11]. Це з одного боку доводить ефективність традиційного підходу у навчанні, але з іншого боку дуже часто для роботи з здобувачами освіти буде недостатньо лише демонстрації та пояснень, необхідно використовувати й інтерактивне навчання[6, с.15]. Використання інтерактивних технологій як інноваційних підходів передбачає створення комфортних умов для навчання, за яких здобувач освіти буде розуміти свою значущість та успішність у навчання, що зробить цей процес ефективнішим[5, с. 20].

Виховання здобувачів освіти покоління «зумерів» у контексті правової освіти передбачає вивчення законів, загального підвищення рівня їх правових знань. Така потреба полягає у тому, що саме правові знання формують правову свідомість і як наслідок громадянську[4, с. 8].

Інноваційні підходи у порівнянні з традиційними, навпаки, орієнтовані на активне залучення здобувачів освіти до навчального процесу, розвиток громадянських компетентностей, критичного мислення, відповідальності, здатності приймати рішення й діяти відповідно до норм права. Це все можна реалізувати через такі форми групової роботи як: «діалог» - можна використати на темі «Права та обов'язки громадян», де здобувачі освіти спілкуються щодо своїх прав та обов'язків у конкретних життєвих ситуаціях (участь у виборах чи неповнолітні у трудових відносинах), «синтез думок» який можна застосувати на темі «Конституційні права людини» для обговорення та синтезу здобувачами освіти на важливість прав людини в контексті глобальних викликів суспільства

(питання біженців чи боротьба за рівність прав), «дерево рішень»- з теми «Правопорушення» можуть допомогти здобувачам освіти розглянути різні правові ситуації та визначити наслідки порушення закону, тощо. Їхньою беззаперечною перевагою є здатність оживити урок, зацікавити здобувачів освіти, створити простір для самовираження, командної роботи та реального досвіду взаємодії з правовим середовищем [2, с.20]. Але з постійним використанням інноваційного підходу у педагогів можуть виникнути певні труднощі. Насамперед дуже складно використовувати такі методи та форми роботи для кожного уроку. Тут питання не лише підготовки до заняття. На першому уроці вчитель має використати методи традиційного підходу, такі як розповідь, пояснення, лекція, демонстрація [2, с.21]. На хвилі реформування освітньої системи та підлаштування до потреб покоління «зумерів» важливо не лише передати знання, але сформувати серед здобувачів освіти здатність застосувати ці знання на практиці для формування громадянської свідомості.

Одним з найефективніших методів для цього є моделювання правових ситуацій, який передбачає рольові вправи, симуляційні ігри. Його використання для покоління зумерів це зручно завдяки наочності та інтерактивності. Здобувачі освіти можуть розігравати ролі суддів, адвокатів, правозахисників чи громадян. Разом з цим вони краще опановують правові знання та краще розуміють структуру правових процесів і власні права. Такі заняття розвивають критичне мислення, уміння аналізувати правові ситуації, формувати власну позицію та підвищують рівень емпатії. Інтеграція традиційних та цифрових методів дозволяє глибше опанувати правові поняття. Цей метод формує цілісну правову компетентність, необхідну для розвитку громадянської свідомості покоління «зумерів» [8].

У межах теми «Адміністративне правопорушення» можна організувати рольову гру на тему порушень правил дорожнього руху. Здобувачі освіти розподіляються на групи, кожна з яких виконує певну роль: поліцейські,

порушники правил дорожнього руху, правові експерти, свідки та ведучі. Ситуація моделюється так, що поліцейські пояснюють склад правопорушення та його ознаки правопорушникам використовуючи, наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення, порушники намагаються захищатися оперуючи правовими знаннями, свідки надають свідчення, правові експерти спростовують або підтверджують слова інших учасників та ведучий скеровує перебіг ситуації. Після гри здобувачі освіти аналізують, як порушення правил може призвести до адміністративної відповідальності, і обговорюють важливість дотримання законів. Для формування громадянської свідомості такий метод допомагає здобувачам освіти важливість дотримання законів, особистої відповідальності за власні вчинки та ролі правознавства для підтримки порядку у суспільстві. Саме через проживання реальної ситуації формується подальша реалізація громадянських прав й обов'язків та зміцнення сучасною молоддю покоління «зумерів» підвалин демократичного суспільства[10, с. 125]. Прикладом рольової ситуації на формування громадянської свідомості може бути ситуація на тему «Порушення правил користування громадським транспортом». Здобувачі освіти мають розділитися на контролерів(пояснюють у чому полягає суть правопорушення та вказують на його ознаки), порушника (намагається виправдати свої дії), свідків(коментувати ситуацію), правового експерту(пояснює юридичні наслідки) та ведучого(спрямовує обговорення, робить підсумки та задає узагальнюючі питання). Кожен має відігравати свою роль відповідно до попередньо складеного сценарію. Порушник сідає у громадський транспорт та не сплачує проїзд. Контролери проводять перевірку і виявляють правопорушення. Здобувач освіти у ролі правопорушника намагається себе захистити, а свідки висловлюють свої думки. Починається взаємодія між персонажами і тут важливо зазначити, що вся рольова ситуація має бути пов'язана з визначенням правового поняття за його ознаками. У даному випадку цим поняттям може бути «адміністративне правопорушення».

Діти народжені з середини 1990 – х до початку 2010 х років зростають в умовах коли межі між віртуальним та реальним дуже розмиті і тому використання інноваційних форм навчання з застосуванням цифрових технологій, інтерактивних платформ, відеосюжетів, онлайн-дебатів чи чат-ботів, відповідає їхньому стилю сприйняття світу, підвищує мотивацію до навчання та сприяє усвідомленому ставленню до правових норм як до практичного інструменту впливу на життя.

Така діяльність додатково змінює відносини між вчителем та здобувачами освіти. Яскравими прикладами інструментів навчання, які можна використовувати під час інноваційного підходу є мемогенератори, соціальні мережі (створення відеороликів чи окремих сторінок для певних персонажів чи постатей у соціальних мережах) онлайн-платформи для навчання та тестування, які дедалі частіше використовуються на уроках правознавства.

Наприклад, використання мемогенераторів у процесі навчання сприяє активному осмисленню правових понять через емоційне залучення та візуальне сприйняття інформації. Здобувачі освіти, створюючи меми на тему прав людини, Конституції, юридичної відповідальності, не просто будуть відтворювати факти, але й осмислювати їх у зрозумілій їм формі. Такий підхід не лише підвищує ефективність сприйняття матеріалу, але й формує громадянську свідомість, адже здобувачі освіти вчать критично мислити і усвідомлювати свої права та обов'язки[10]. До того ж меми допоможуть вчителю визначити рівень опанування здобувачем освіти матеріалу. Покоління «зумерів» чудово розуміють сучасні меми, особливо пов'язані з політичними подіями, телепередачами чи відео з соціальних мереж. Можна використовувати меми з передачі «Говорить Україна» можна використовувати на уроках, які стосуються сімейного права (наприклад, зображення ведучого і напис «Сімейний кодекс України: чітко все розписав, але ти все одно вирішуєш через «Говорить Україна»). Також, для формування громадянської свідомості можна обрати

відомий фільм «Матриця» та кадр де герой має обрати між двома пігулками, де на одній долоні буде текст «Ігнорувати порушення закону», а на іншій «Повідомити про правопорушення». Меми на уроках правознавства мають вказувати на певні правові поняття. У даному випадку перший мем має вивести означення «сімейне право», а другий «громадянський обов'язок».

Чудовим інноваційним методом є використання фільмів на уроці правознавства, адже це у першу чергу візуалізація [7, с. 123]. Сучасний кінематоргаф містить низку фільмів та серіалів де порушуються питання порушення прав людини. За допомогою фільмів здобувачі освіти спостерігають за правовими та життєвими ситуаціями, що демонструє ще одну перевагу – фільми можна використовувати для подальших інтерактивних завдань[7]. Наприклад, фільм «Будинок «Слово». Нескінчений роман» та відеофрагмент з початком затримання радянськими спецслужбами українських митців Розстріляного відродження. Також можна використати відеофрагменти з фільму 2024 року «БожеВільні» зі сценою арешту головного героя. Ці фільми можуть бути використані на уроці з теми «Захист прав людини». Після перегляду коротких фрагментів здобувачів освіти можна залучити до опитування за темою фрагменту та визначити зміст окремого правового поняття і його ознак. Вчитель може провести бесіду для аналізу ситуації за такими запитаннями: Які правила були порушені під час затримання героїв, що стосуються того, як держава має поводитися з людиною у таких випадках?, Яким чином представники влади обмежували свободу персонажів у фільмі?, У фрагменті показано, як людину визнали винною ще до суду. Як це співвідноситься із законодавчою вимогою основного закону України ставитися до кожного затриманого до вироку? Хто в нашій державі контролює дотримання встановлених правил щодо поводження з тими, кого підозрюють у правопорушенні?. Тут здобувачі освіти мають вивести поняття «права людини», «Конституція» та «особиста недоторканість».

Громадянська освіта лежить поза межами механічного запам'ятовування. Вона — у площині soft skills: умінні вести гідний діалог, критично фільтрувати інформаційні потоки та знаходити компроміс там, де стикаються різні інтереси. Інноваційні стратегії — симуляційні ігри, суспільні проєкти та дискусійні платформи — перетворюють клас на мікромодель громадянського суспільства. Тут здобувачі освіти перестають бути об'єктом педагогічного впливу, стаючи суб'єктом соціальної дії, де кожне прийняте рішення має реальну вагу, а теоретична відповідальність перетворюється на внутрішню етику.

Інноваційні підходи у викладанні громадянської освіти, на відміну від традиційних, орієнтовані на трансформацію здобувача освіти з пасивного споживача інформації на активного суб'єкта громадянського суспільства. Це досягається через цілеспрямований розвиток критичного мислення, емпатії та здатності до партисипації — реальної участі у житті громади [7]. У 10 класі ефективне впровадження таких завдань можливе через варіативні форми групової роботи:

«Діалог» — застосовується при вивченні теми «Стереотипи та упередження». Здобувачі освіти в малих групах деконструють походження суспільних стереотипів, аналізуючи їхній деструктивний вплив на комунікацію та сприйняття «іншого» в демократичному соціумі.

«Синтез думок» — доцільний під час опанування теми «Демократичне суспільство та його цінності». Учні спільно напрацьовують критерії реальної демократії та моделюють стратегії впливу молоді на рішення місцевої влади.

«Дерево рішень» — інтегрується у тему «Медіа та демократія». Розглядаючи кейс із поширенням фейкової інформації, здобувачі освіти прораховують наслідки різних сценаріїв (від ігнорування до фактчекінгу), усвідомлюючи зв'язок між медіагігієною та суспільною стабільністю.

Безумовною перевагою таких методів є створення живого простору для самовираження «зumerів», проте педагогічна майстерність полягає у дотриманні балансу: традиційні методи (лекції-візуалізації, роз'яснення базових категорій) залишаються фундаментом, на якому будується подальша інтеракція.

Найбільш дієвим інструментом для сучасного покоління є метод симуляційних ігор. Зокрема, у межах розділу «Взаємодія громадян і держави» доцільно організувати симуляцію «Засідання бюджетного комітету». Розподіл ролей між представниками самоврядування, фінансовими експертами, скептиками та медіа дозволяє учням пройти через реальний процес розподілу ресурсів для соціальної ініціативи. У результаті здобувачі освіти на практиці опановують мистецтво переговорів та розуміння того, що демократія — це не лише декларація прав, а й складний процес пошуку консенсусу.

Аналогічно, рольова ситуація «Протидія маніпуляціям у медіапросторі», де учні розділяються на «редакцію» та «групу фактчекерів», допомагає розкрити приховані механізми інформаційного впливу. Через таке «проживання» ситуацій формується не декларативна, а реальна громадянська відповідальність. Правові та громадянські норми перестають бути сухими параграфами підручника, перетворюючись на дієві інструменти захисту власних інтересів та розбудови демократичного середовища. Така методика забезпечує перехід від знань про демократію до безпосереднього досвіду демократичного життя, що є ключовим для формування свідомої ідентичності сучасного випускника.

Використання онлайн-платформ для навчання у світі стало особливо актуальним з початком дистанційного навчання у 2019 – 2020 роках, спричиненим пандемією коронавірусної хвороби і є необхідним для низки регіонів України у зв'язку з повномасштабним вторгненням у 2022 році. Для навчально процесу можна використовувати такі платформи як: Google Classroom, LearningApps, Kahoot, Quizizz, Moodle. Таке різноманіття додатків забезпечує різні форми роботи, швидкий зворотній зв'язок та можливість для

здобувачів освіти працювати індивідуально чи групами. Це також можна використовуватися у об'єднанні з традиційними методами навчання (наприклад, фронтальне опитування, робота з текстами нормативно – правових актів, аналіз правових ситуацій, дискусії та дебати) при організації уроків – квестів з правознавства. Довгий час поняття «квест» вживалося у контексті комп'ютерних ігор і завдяки поширенню технологій його почали використовувати в освітній діяльності[1, с.40]. Ідея уроків-квестів полягає у розвитку пізнавальної діяльності здобувачів освіти в умовах емоційного та розумового напруження, але у той же час повної готовності до виконання завдань[8]. Для проведення такого уроку здобувачів освіти завчасно об'єднують у команди та ставлять перед ними завдання пройти низку етапів кожен з яких може бути пов'язаний з розв'язаннями правових завдань за рахунок використання традиційних підходів (участь у дебатах з правовим експертом чи з опонентом, аналіз правового джерела) чи за рахунок онлайн-платформ (розшифрування QR-кодів із запитаннями, використання LearningApps для створення пазлів чи кросвордів на правову тематику, проходження тестів у Kahoot або Quizizz для відкриття наступної підказки, мегогенатори). Найвдалішим рішенням буде по завершенню проходження кожного з етапів передавати командам по одній літері з певного правового поняття, щоб завершивши квест вони зібрали ціле слово та отримали нагороду. Такий формат буде сприяти активізації уваги здобувачів освіти, навичок командної роботи та перевірки рівня їх знань.

Урок у форматі «прес-конференції» можна провести у випадку коли потрібно розглянути комплекс проблем, що потребують багатовекторного розгляду. Для цього серед здобувачів освіти варто визначити окремих фахівців та організувати серед них обговорення певного проблемного запитання[2, с. 22]. На уроці з теми «Права споживачів. Захист прав споживачів» можна провести прес-конференцію на формування поняття «права споживачів», «виконавець», «споживач». Для початку варто визначити проблемне запитання (наприклад,

«Що робити, якщо товар виявився неякісним») та розподілити ролі (правовий експерт – допомагає у правових аспектах та пояснює, як закон захищає покупців у таких випадках; представник магазину – пояснює політику обміну та повернення товарів; спеціаліст з Держпродспоживслужба-розкриває питання, як державні органи захищають покупців; покупець – розкриває власний досвід покупки та повернення товару; журналісти – ставлять запитання, уточнюють механізми вирішення суперечливих питань). Журналісти мають ставити питання з теми кожному учаснику обговорення. Наприклад: Розкажіть, будь ласка, як у вашому випадку вдалося (або не вдалося) повернути товар?, Скільки часу зазвичай займає процедура повернення чи обміну товару?, Як ви перевіряєте, що товар дійсно має дефект, а не зіпсований покупцем?, Куди саме може звернутися людина, якщо магазин відмовляється приймати неякісний товар?, Які основні дії потрібно зробити покупцеві, якщо він отримав неякісний товар або послугу?. Ці запитання допоможуть розкрити тему з різних боків і підштовхнуть здобувачів освіти до усвідомлення своїх прав і обов'язків у ролі споживачів.

Використання окремо традиційного чи інноваційного підходів у навчанні чи їх об'єднання дозволяє здобувачам освіти засвоїти правові знання, але і проаналізувати свої вчинки та вчинки оточення у відношенні до моральних норм чи законів [4, с. 8].

Висновки. Таким чином, формування громадянської свідомості через правознавство вимагає поєднання правової освіти, розвитку критичного мислення та активної життєвої позиції, що є важливим для соціально-політичного майбутнього України, яке у «руках зумерів». У сучасній педагогіці завданням якої є формування активної громадянської позиції та правової культури здобувачів освіти використовують традиційні та інноваційні підходи. Традиційні методи переважно орієнтовані на передачу знань є ефективними у низці випадків, але недостатньо залучають здобувачів освіти емоційно. Інноваційний підхід дозволяє краще зацікавити здобувачів освіти, але

впровадити на практиці його складніше. Оптимальним шляхом тут є об'єднання обох підходів, адже у комплексі на уроках правознавства вони дозволятимуть розвивати критичне мислення та навички, що сприяють формуванню громадянської свідомості.

Сучасні виклики доводять, що бути громадянином — це не лише знати перелік своїх прав чи межі обов'язків. Це, перш за все, про внутрішнє прийняття демократії як способу мислення. Справжня мета громадянської освіти полягає в інтеграції фундаментальних знань із живою практикою інтеракції. Це процес трансформації сухої правової інформованості у дієву громадянську свідомість. Вона виявляється не у здатності процитувати Конституцію, а у готовності захищати гідність — свою та інших, брати участь у житті громади та свідомо обирати розвиток держави як особисту життєву стратегію. Саме цей синергетичний зв'язок традиції та інновації формує людину, здатну не просто жити в суспільстві, а якісно його змінювати.

Список використаних джерел

1. Артюхова В., Кравченко О., Приходько Д. Особливості впровадження інтерактивних методів навчання в освітній процес закладів вищої освіти. Вісник Національного університету оборони України. 2020. № 1(54). С. 37–44.
2. Васькіська Г. Дидактичні умови реалізації інтерактивних технологій навчання у процесі формування у старшокласників системи знань про людину. Молодь і ринок. 2013. № 1 (96). С. 18–22.
3. Горбунова Л. С. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики: монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 710 с.
4. Дем'яненко А., Ситник О. Значення правового виховання підлітків у процесі формування їх громадянської свідомості. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Т. 4, № 30. С. 4–9.

5. Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю до 95-річчя Мелітопольського держ. пед. ун-ту імені Богдана Хмельницького (20–21 квітня 2018 р.) / за заг. ред. Р. Олексенка. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2018. 198 с.
6. Колісник-Гуменюк Ю. І. Методичні вказівки до вивчення модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання»: наук.-метод. розробка. Львів : ЛННЦПО, 2018. 24 с.
7. Коляда І. А., Богомаз О. Ю., Єгрешій О. І. Сучасні підходи та методи викладання громадянської освіти у вищій школі. Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. № 19. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15734445>.
8. Коляда І., Єрмоленко Б. Засоби українського сучасного кіно в умовах російсько-української війни (2014–2024 рр.) при вивченні історії України у 10-му класі: формування національної самосвідомості здобувачів освіти покоління «зумерів». Проблеми дидактики історії : зб. наук. праць. 2024. № 15. С. 122–135.
9. Концепція Нової української школи : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 27.10.2016 р. № 1074 / М-во освіти і науки України. Київ, 2016.
10. Паніна Л., Авдими́рець Л. Формування громадянської відповідальності як складової громадянської компетентності здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти. Нова педагогічна думка. 2021. № 3(107). С. 122–126.
11. Рябовол Л., Чернік С., Шатрава С. Формування предметних умінь і навичок з правознавства в учнів 9 класів. Наука і освіта. 2017. № 8. С. 23–33.
12. Федорова І. І., Житник М. М. Компетентнісний підхід як управлінський механізм реорганізації системи вищої освіти України. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2013. № 3. С. 38–46.